

ВПЛИВ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ Г. СПЕНСЕРА НА РОЗВИТОК ВІТЧИЗНЯНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДУМКИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

У ХІХ столітті завершується формування класичної педагогіки нового часу. У полі її зору опинилися невичерпні можливості та індивідуальність людини. Була усвідомлена неповторність людської особистості. У педагогіці Заходу відбувалося збільшення знань, запозичених з філософії та інших наук про людину та її виховання.

Великий внесок у розвиток педагогічної думки другої половини ХІХ – початку ХХ століття зробили ідеї Дж. Локка, Ж.-Ж. Руссо, Й. Песталоцці, Ф. Фребеля, О. Конта, Дж. С. Мілля, К.Д. Ушинського, М.І. Пирогова, О.В. Духновича, Є.М. Водовозова, Лесгафта, М. Монтесорі та ін.

Значною популярністю у педагогічних колах в другій половині ХІХ ст. користувалися твори англійського філософа Герберта Спенсера (1820 -1903).

Педагогічні погляди Спенсера почали активно визнаватися та вивчатися після смерті вченого. Його ідеями цікавились як у рідній Англії так і за кордоном (Росія, США).

Педагогічним досвідом Спенсера цікавились такі видатні педагоги та громадські діячі П.Ф. Каптерев, К.П. Победоносцев, К.Д. Ушинський, М.І. Пирогов, Г.Б. Корнетов та інші.

Так, Констянтин Петрович Победоносцев у своїй статті " Герберт Спенсер о народном воспитании" визначає основну ідею Спенсера : всі знання та вміння людини формуються лише за допомогою досвіду. Победоносцев стверджував, що набуття досвіду повинно здійснюватися через спостереження та самостійні дії [1;316].

Отже, схильність людини до тих чи інших дій закріплюється лише через досвід, який набувається через повторювання дій людини.

Велику увагу на педагогічні ідеї Г. Спенсера звертав видатний російський педагог Петро Федорович Каптерев. У своїй роботі " Спенсеръ, как педагогъ, и его русскіе критики" він називає Спенсера одним із видатних представників сучасного англійського реалізму. Його педагогічні та психологічні ідеї мають тісний зв'язок з ідеями інших відомих педагогів, але вони набагато ширші та більш наукові.

У роботі подається класифікація діяльності людини за Спенсером. До неї входять:

1. ті види діяльності, які безпосередньо сприяють самозбереженню;
2. ті, які забезпечуючи життєві потреби, паралельно забезпечують самозбереження;
3. ті, які мають за ціль виховання та навчання потомства;
4. ті, які підтримують належні політичні та соціальні відношення;
5. ті, які відносяться до різноманітних видів діяльності, які заповнюють вільний час і використовуються для забезпечення смаку та відчуття [2;13].

Відповідно до поданої класифікації, автор вказує на ті галузі знань, які необхідні людині. Дії безпосереднього самозбереження, очевидні для кожного і засвоюються кожною людиною без допомоги будь-якої науки. А ось для опосередкованого самозбереження необхідно засвоїти такі науки, як фізіологія, фізика, хімія, біологія, соціологія, а також теорія виховання.

Каптерев П.Ф. поділяє думку Спенсера стосовно важливості фізичного виховання. Адже воно безпосередньо стосується самозбереження людини. Цитуючи англійського мислителя, автор погоджується із існуванням так званої фізичної моральності : "Повидимому, немногие осознают, что существует физическая нравственность. Обычные слова и действия людей подразумевают понятие, что они вольны обходиться со своими телами, как заблагорассудится. Расстройства, происходящие от неповиновения предписаниям природы, они рассматривают просто, как несчастья, а не как следствия своего нелепого поведения"[2;15].

Будучи реалістом стосовно фізичного виховання, Спенсер залишається таким же реалістом і в питаннях розумового та морального виховання. Він прагне, щоб під час процесів виховання та навчання, більше спостерігали за природою, притримувались її вказівок. Він засуджує та висміює усі штучні прийоми, які йдуть наперекір природі. Але П.Ф.Каптерев одразу тлумачить висловлювання Спенсера : " ...Спенсер не имеет в виду совсем устранить их влияние на питомца при умственном воспитании и предоставит все мудрому воздействию природы; нет, он хочет чтобы педагоги не противоречили природе своими усилиями, действовали бы заодно с ней, помогали бы ей"[2;15].

Каптерев запевняє, що у вихованні потрібно переходити від простого до складного, від невизначеного до визначеного. Навчання повинно бути наочним, приносити дітям задоволення.

Природна система морального виховання, перетворює батьків та вихователів із суворих карателів у служителів та тлумачників природи, але вона не вимагає від них холодного, безпристрасного відношення до вчинків дітей. Спенсер запевняє, що особисте батьківське засудження або схвалення є засобом керування ними.

Вслід за Спенсером, Каптерев стверджує, що виховна система повинна покращуватися поступово, разом із загальним розвитком життя. Скоріше життя змусить виховання прилаштуватись до себе, ніж навпаки.

Каптерев радить батькам та вихователям не чекати від дитини значної моральної досконалості, не встановлювати високих правил гарної поведінки для дітей. Моральна поспішність, як і розумова, веде до поганих наслідків. Високі моральні здібності розвиваються повільно, так як є дуже складними. Тому необхідно обмежуватися помірним старанням та помірними результатами.

П.Ф. Каптерев підтримує думку висловлену Спенсером стосовно системи виховання. Ідеальну виховну систему не лише не можна реалізувати, але як би і була така можливість – не бажано. Тому що для ідеально вихованої особистості це принесе лише страждання особисто для неї та жодної користі для суспільства в якому вона живе. Тому автор позитивно відноситься до тієї суворості, яку діти отримують від учителів та батьків. Таким чином, вони готуються до ще більш суворого життя.

Педагогічні погляди Спенсера перегукуються із ідеями Л.М. Толстого. Як і Спенсер Толстий ставив дитину в центр педагогічного процесу, намагався приблизити її навчання та виховання до реального життя.

Л.М. Толстий, після ознайомлення із саксонськими школами, прийшов до висновку, що навчання побудоване на бездумному вивченні напам'ять не принесе ніякої користі. Герберт Спенсер також попереджає про небезпеку передчасного дитячого розвитку, а також про надмірну розумову напругу і закликає організувати навчальний процес таким чином, щоб не допустити перевтому учнів. Він вказує на ту шкоду, яку приносить механічне заучування, підкреслюючи, що надлишок погано засвоєного

матеріалу обтяжує розум. Він був переконаний, що знання повинні здобуватися із досвідом.

Відомо, що для активізації навчальної діяльності велике значення має індивідуальний підхід до дитини. Л. М. Толстий постійно вивчав особливості своїх учнів, розрізняв кожну рису індивідуальності дитини.

Герберт Спенсер у своїй роботі " Виховання розумове, моральне та фізичне" також пропагує принцип індивідуального підходу до виховання дитини. Усі завдання, вправи, які даються вихователем повинні узгоджуватися із природнім процесом розумового, фізичного чи морального розвитку дитини. Обираючи предмети й засоби навчання, які найбільш цікаві для дітей, ми слідуємо законами природи й пристосовуємо наші дії до законів життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Каптерев П.Ф. "Избранные педагогические сочинения"/ Под ред. А.М. Арсеньева. – М.: Педагогика, 1982. – 704 с.
2. Каптерев П.Ф. " Спенсер как педагог и его русские критики"// Народная школа, 1879, №1.
3. Победоносцев К.П. "Сочинения". Санкт-Петербург, "Наука" 1996. – 510 ст.